

NÄKÖKULMA

ANITTA KYNSILEHTO

Dosentti, apulaisprofessori

Rauhan- ja konfliktitutkimus, Tampereen yliopisto

SUOMEN JA VENÄJÄN RAJA: RAJAVALVONNAN ULKOISTAMINEN JA IHMISTEN LIIKKUVUUDEN TURVALLISTAMINEN MUUTTOLIIKEHALLINNAN VÄLINEENÄ

Kommentaarissaan Kynsilehto käsittelee Suomen ja Venäjän välisen rajan turvallistamista Ukrainan sodan aikana sekä sotaa edeltänyttä hiljaisuutta rajakäytänteiden ongelmista.

Avainsanat: militarismi, pakolaisuus, Suomi-Venäjä-raja, turvallistaminen

Katharina Koch kirjoittaa Suomen ja Venäjän rajasta poikkeuksena Euroopan unionin rajakontrollin ja muuttoliikkeiden hallinnoinnin valtavirtaan tekstissään. Teksti on kirjoitettu aikana, jolloin yllirajainen yhteistyö ja taloudellisen vuorovaikutuksen kehittäminen Suomen ja Venäjän välillä oli parhaimmillaan: ennen kuin Venäjä valloitti Krimin niemimaan ja sota Itä-Ukrainassa alkoi vuonna 2014, ja ennen niin kutsuttua pakolaiskriisiä 2015–2016, jolloin itärajan ylitti noin pari tuhatta Suomesta turvapaikkaa hakevaa henkilöä. Nämä itärajan ylitykset saivat suomalaisessa virkakunnassa ja poliitikoissa vielä suuremman paniikin aikaan kuin moninkertainen määrä saapujia Torniossa saman talven aikana. Hiljaisesti hyväksytyt rajayhteistyön perusteella Suomessa on tukeuduttu ajatukseen siitä, että Venäjä pitää Suomen kannalta ei-toivotut ylittäjät riittävän etäällä rajasta. Käytäntö on jatkunut jo vuosikymmeniä ja juontuu ajalta, jolloin silloinen Neuvostoliitto pyrki estämään omien kansalaistensa luvattomat rajanylitykset. Käytäntö nähtiin molempien valtioiden kannalta hyödyllisenä osana toimivia naapuruussuhteita, eikä sen laajemmista ihmisoikeusnäkökulmista ja käytäntöön kytkeytyvästä Suomen rajavalvonnan ja laajemmin EU:n ulkorajan ulkoistamisprosessista ole juurikaan keskusteltu vuosikymmenten varrella. EU:n rajakontrollin ja muuttoliikehallinnoinnin ulkoistamista on analysoitu laajalti esimerkiksi Välimeren eteläpuolelle ja pitkälle Sahelin alueelle ulottuvina käytäntöinä.

Venäjän aloitettua laajamittaisen hyökkäyssodan Ukrainassa helmikuussa 2022 Suomeen saapui sotaa ja sotatoimia pakenevia myös Venäjän kautta. Osana kansainvälisiä pakotteita myös henkilöliikenteelle asetettiin rajoituksia. Syksyllä 2022 Suomi alkoi rakennuttaa rajalle aitaa, jonka ensimmäinen osa valmistui loppukevästä 2023. Marraskuussa 2023 Rajavartiolaitos tiedotti lisääntyneestä turvapaikanhakijoiden määrästä itärajalta ja rajakäytös kehystettiin hybridisodankäynniksi Venäjän toimesta. Suomi sulki pikaisesti rajanylityspaikat henkilöliikenteeltä ja täyssulkua on jatkettu sittemmin pätkissä. Huhtikuussa 2024 rajan täyssulkupäätös määritettiin kestäväksi toistaiseksi.

Turvallistamisen käytännöt, turvallistaminen käytännössä

Itärajan tapahtumat syksyllä 2023 ja niihin liitetty julkinen keskustelu ja päätöksenteko ovat tarjonneet kouluesimerkin siitä, mitä kriittisen turvallisuustutkimuksen käsite *turvallistaminen* tarkoittaa ja miten se käytännössä toimii. Yksinkertaistettuna tämä tarkoittaa sitä, miten turvallistamisen kohteena oleva ilmiö, tässä siis ihmisten liikkuminen, *kehystetään turvallisuusuhaksi*, mukaan lukien uhka kansakunnan olemassaololle ja jatkuvuudelle. Tällä kehystämällä oikeutetaan *poikkeustoimet*, jolloin niin sanotuissa normaalioloissa toimivat oikeusperiaatteet eivät enää velvoita. Samanaikaisesti turvallisuuspuheella perustellaan se, miksi poikkeus-

Nämä liikkuvuuden tukahduttamispyrkimykset olisikin kehystettävä luvallisten reittien puutteeseen ja rajojen militarisointiin. Nämä kummatkin ovat toimenpiteinä kalliita sekä rahassa että ihmishengissä laskettuna.

tilan päätöksenteon pohjana olevaa tietoa ei avata julkisuudessa. Näin ollen päätöksentekijöiden toimien oikeasuhtaisuutta ei voida arvioida objektiivisesti kaiken olemassa olevan tiedon valossa, vaan arviointi pohjautuu siihen, esittävätkö päätöksentekijät sellaisia argumentteja, jotka vaikuttavat luotettavilta ja päteville. Tilanteessa voidaan myös peilata vastaavia tilanteita muualla. Suomen poliittinen johto on verrannut tilannetta pidempään jatkuneeseen Puolan ja Valko-Venäjän rajatilanteeseen, mutta muita tilanteita ihmisten liikkuvuudentarpeen välineellistämistä ja välineellistämiseen vastauksena esitetyistä ja toteutetuista toimenpiteistä löytyy ympäri maailmaa. Euroopan ulkorajoilla Kreikan ja Turkin maa- ja merirajat ovat tästä yksi, toistuvasti vuosien varrella ajankohtaistunut esimerkki, toinen puolestaan Espanjan ja Marokon maa- ja meriraja. Peilaaminen on myös ollut siltä osin valikoivaa, että tilanteessa rinnastetaan vain se, miten toisen valtion arvioidaan hyödyntävän kolmansien valtioiden kansalaisten tarvetta liikkua. Samanaikaisesti järeiden kontrollitoimien puolesta argumentoinnin ulkopuolelle jätetään se, millaisia moraalisia pulmia ja inhimillistä kärsimystä väkivaltaiset kontrollitoimet tuottavat. Näitä pulmia, monenlaista kärsimystä ja väkivaltaa nimenomaan Puolan ja Valko-Venäjän rajalta kuvaa esimerkiksi Agnieszka Hollandin ohjaama elokuva *Green Border* (2023), joka tuli elokuvateattereihin Suomessa kesällä 2024.

Poikkeustilan politiikan jatkumot

Keväällä 2024 hallitus valmisteli niin kutsuttua käännytyslakia, joka luvallistaisi turvaa hakevien välittömät takaisintyönnot. Oikeusoppineet ja pakolaisuuden ja laajemmin yllirajaisen liikkuvuuden tutkijat ovat kritisoineet ehdotusta muun muassa siksi, että se on ristiriidassa Suomen perustuslain sekä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kanssa. Liikkuvuustutkimus ei myöskään tunnista erityisesti sisäministeri Mari Rantasen painottamaa kolmen korin jakoa yllirajaisen liikkumisen syiksi. Näissä koreissa ministeri erittelee todellisen pakolaisuuden, työperäisen muuttoliikkeen ja Venäjän masinoiman välineellistetyt maahanmuuton, joista kukin tarvitsee hänen mukaansa erilaisen lainsäädännön. Esitetty laki kohdistuisi näihin kolmannen korin liikkujiin eli hybridisodankäynnin osaksi värvättyihin rajanylittäjiin. Ongelma on kuitenkin se, että muuttoliiketutkimus tai liikkuvuutta säätelevä lainsäädäntö tai kansainväliset sopimukset eivät eritele ihmisten liikkuvuutta tällä tavoin. Kansainvälisen suojelun todellista tarvetta ei voi lukea ihmisen kasvoilta tai olemuksesta, niin sanotusti pәрstākertoimen perusteella, vaikka ministeri vaikuttaa näin uskovan.

Kuva: AdobeStock.

Painottamalla yksinomaan Venäjän roolia liikkuvuuden masinoinnissa unohtuu myös se, etteivät näiden ihmisten matkat alkaneet Venäjältä. Mediatietojen mukaan suurin osa heistä on lähtenyt maista kuten Syyria ja Jemen, joissa molemmissa on käynnissä pitkään kestänyt sota ja joista lähteneistä useimpien on useimmissa EU-maissa arvioitu olevan kansainvälisen suojelun tarpeessa ja suojeluun oikeutettuja. Rajan ylittäminen ilman asiaankuuluvia dokumentteja kansainvälisen suojelun hakemistarkoituksessa ei ole rikos ja ajoittain julkisuudessa pyörinyt käsitteikkoinen ”paperiton turvapaikanhakija” lähtökohtaisesti viittaa kahteen erilliseen hallinnolliseen asemaan. Osa Suomen rajalle saapuneista on myös aiemmin tullut väkivaltaisesti käännytetyksi Puolan ja Valko-Venäjän rajalta. Nämä liikkuvuuden tukahduttamispyrkimykset olisivatkin kehystettävä luvallis-

ten reittien puutteeseen ja rajojen militarisointiin. Nämä kummatkin ovat toimenpiteinä kalliita sekä rahassa että ihmishengissä laskettuna.

Kriittisen tarkastelun ja toiminnan tarve

EU:n ulkorajahallinnoinnin näkökulmasta Suomen ja Venäjän raja on ollut jokseenkin poikkeuksellinen. Krimin miehityksen ja Itä-Ukrainan sodan myötä Venäjälle vuonna 2014 asetetut pakotteet olivat lieviä etenkin, kun niitä tarkastelee vuoden 2024 tilanteen valossa. Ihmisten luvalliseen liikkumiseen pakotteet eivät vaikuttaneet ja ylirajaisen yhteistyön kehittämistä voitiin jatkaa. Luvattomia rajanylityksiä ei juuri dokumentoitu, ja Suomen ja Venäjän kylmän sodan ajalta periytyvä rajakäytäntö jatkui kuten ennenkin. Rajakäytäntö ei ole perustunut lainsäädäntöön tai ulkopuolisten ar-

vioitavissa oleviin kansainvälisiin tai kahdenvälisiin sopimuksiin, vaan kyse oli käytännöstä, joka palveli kummankin valtion etua. Neuvostoliitto ja sittemmin Venäjän Federaatio piti kansalaisensa ja muiden valtioiden kansalaiset etäällä rajavyöhykkeestä, eikä Suomen tarvinnut vastaanottaa turvapaikanhakijoita itärajan kautta, sillä naapurimaa huolehti näiden pitämisestä riittävän kaukana rajalta.

Käytäntö ei vaikuta eroavan vastaavista toimintatavoista EU:n muilla ulkorajoilla, joita ihmisoikeusjärjestöt ja tutkijat ovat kritisoineet erityisesti Välimeren alueella. Eräs niistä on EU:n ja Turkin välinen käytäntö, joka muodollistettiin likaiseksi sopimukseksi kutsutulla julkilausumalla maaliskuussa 2016. Julkilausumaa ei valmisteltu kansainvälisenä sopimuksena ja ihmisoikeusjärjestöjen näkökulmasta siitä teki ”likaisen” muun muassa se, että

se mahdollisti valtaviin rahasummien siirtämisen vastineena ihmisistä ilman, että sopimusta olisi valmisteltu demokraattisessa prosessissa EU-parlamentissa ja EU:n jäsenmaiden kansallisilla tasoilla. Vaikka EU-Turkki-julkilausuma ei ole oikeudellinen dokumentti, sillä oli välittömiä oikeudellisia seurauksia esimerkiksi Kreikan saaristossa, jonne turvaa hakevat ovat ensiksi saapuneet.

Suomen ja Venäjän välisestä rajasopimukseksiinkin viitatuista käytännöistä ihmisoikeusjärjestöt ovat olleet yllättävän hiljaa. Onkin syytä ottaa myös tämän rajan käytännöt kriittiseen tarkasteluun ja nostaa käytäntöjen kriittinen arviointi myös liikkeellä olevien ja liikkeelle pakotettujen oikeuksia puolustavan toiminnan keskiöön.

Lähteet

- Basham, Victoria M. ja Nick Vaughan-Williams (2012). Gender, Race and Border Security Practices: A Profane Reading of ‘muscular Liberalism’. *The British Journal of Politics and International Relations*, 15 (4), 509–527.
- Krivosos, Daria ja Anitta Kynsilehto (2024). Framing migration as hybrid warfare produces politics of exception. *Raster.fi*, 12.4.2024. Saatavilla <https://raster.fi/2024/04/12/framing-migration-as-hybrid-warfare-produces-politics-of-exception/>. Luettu 24.5.2024
- Kynsilehto, Anitta (2024). Tarvitsevatko naapurit aitoja? Rajat, ihmisten liikkuvuus ja militarisaatio. Teoksessa Susanna Hast & Noora Kotilainen (toim.) *Sodan pauloissa. Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 267–276.
- Pacciardi, Agnese ja Joakim Berndtsson (2022). EU border externalisation and security outsourcing: exploring the migration industry in Libya. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48 (17): 4010–4028.
- Virkkunen, Joni ja Minna Piiipponen (2021). Arktinen aukeaa – kapea turvallisuuskäsite ja Venäjän muuttoliikkeet. Teoksessa Noora Kotilainen & Jussi Laine (toim.) *Muuttoliike murroksessa. Metaforat, mielikuvat, merkitykset*. Helsinki: Into, 246–268.